

Published on 10th of every month

ગ્રામસ્વરાજ

અંક : ૧૨ • વર્ષ : ૭૭ • ૧૦ માર્ચ, ૨૦૨૪
કિંમત : ₹ ૭ • વાર્ષિક લવાજમ : ₹ ૮૦

GRAMSWARAJ GUJ. MONTHLY
RNI No. 1799/57 Permitted to
post at Ahmedabad P.S.O. on
tenth of every month under postal
Regd. No. GAMC 38, 2024-2026
issued by S.S.P. Ahmedabad
valid upto 31-12-2026, Licence
to Post without prepayment
No. PMG/NG/049/2024-2026
valid upto 31-12-2026

૮ મી માર્ચ,
આંતરરાષ્ટ્રીય મહિલા દિવસ

સમાવેશને પ્રેરિત કરી
ભારી ગૌરવ અને ગરિમા વધારીએ

અનુક્રમણિકા

અંક-૧૨ ● વર્ષ : ૭૭

૧૦, માર્ચ ૨૦૨૪

તંત્રી : ડૉ. રાજેન્દ્ર સી. ત્રિવેદી

સંપાદક મંડળ

- ઘનશ્યામભાઈ એચ. અમીન
- ભીખાભાઈ ઝ. પટેલ

● વાર્ષિક લવાજમ : રૂ. ૮૦

● છૂટક નકલ : રૂ. ૭

પત્રવ્યવહારનું અને લવાજમ

મોકલવાનું સરનામું :

ગુજરાત રાજ્ય સહકારી સંઘ

સહયોગ, જ્યોતિ સંઘની પાછળ, રિલીફ રોડ,
અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૦૧.

ટે.નં. ૨૫૩૫૨૨૨૦ (૧૮૩) ગ્રામ : સહયોગ

ફેક્સ નં.: (૦૭૯) ૨૫૩૫૧૩૬૦

Website : www.gujaratscu.com

E-mail : sahakarguj1850@gmail.com

જીવન અણમોલ છે, સદા ખુશ રહીએ - શ્રી નવીન વી. વાછાણી	૩
સંઘે શક્તિ કલિયુગે - શ્રી કિશોર મકવાણા	૬
મહિલા સંઘર્ષની કહાણી	૮
બહેનોનું અપમાન સામાજિક દૂષણ - શ્રી કાનજીભાઈ ભાલાણા	૯
સમાવેશને પ્રેરિત કરી નારી ગૌરવ અને ગરિમા વધારીએ - શ્રીમતી દક્ષાબેન ગોંડલિયા	૧૨
૨૨મી માર્ચ - વિશ્વ જળ દિવસ - પાણીને કૂટી છે વાણી - શ્રી વિનોદભાઈ એમ. મકવાણા	૧૬
મા, માતૃભાષા અને માતૃભૂમિનો કોઈ વિકલ્પ નથી - ડૉ. કિશોર સાધુ	૨૦
આત્મચિંતનની ઉત્તમ સાધના : ધ્યાન - શ્રી કિરણ ચાંપાનેરી - યોગ સાધક	૨૭
સોશિયલ મીડિયા પરથી બિઝનેસ વધારવામાં આટલું ધ્યાન રાખવું જરૂરી છે - શ્રી મયૂર ભૂસાવળકર	૩૦
સ્વયંસિદ્ધાએ બનાવ્યા સ્વનિર્ભર	૩૩

ગ્રામ સ્વરાજ

- દર મહિનાની દસમી તારીખે પ્રગટ થાય છે.
- નવું વર્ષ એપ્રિલથી શરૂ થાય છે. વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૮૦ છે.
- છૂટક નકલ રૂ. ૭-૦૦ ગમે તે અંકથી ગ્રાહક થઈ શકે છે. લેખમાં પ્રગટ થતાં વિચારો લેખકના છે. પ્રકાશિત થતાં લેખો સાથે તંત્રી કે સંપાદક મંડળ સંમત છે, તેવું માનવું નહીં.
- ગુજરાત રાજ્યની સહકારી મંડળીઓના કાયદા કલમ-૬૯ અનુસાર ગુજરાત રાજ્ય સહકારી સંઘના શિક્ષણ ફાળામાં નિયમિત ફાળો ભરનાર સહકારી સંસ્થાને વિના લવાજમે 'ગ્રામસ્વરાજ' મોકલવામાં આવે છે.
- 'ગ્રામસ્વરાજ' માસિક તથા 'સહકાર' પાક્ષિકનું સંયુક્ત લવાજમ રૂ. ૧૫૦.૦૦ છે.
- રાજ્ય સહકારી સંઘના સભાસદોને "ગ્રામસ્વરાજ" તથા "સહકાર" વિના લવાજમે મોકલવામાં આવે છે.

જો આપણા જીવનમાં કાયમ ખુશ રહીએ તો માનસિક મુશ્કેલીઓ અને હતાશા આપણાથી દૂર જ રહે છે.

ભૌતિક સમૃદ્ધિની દુનિયામાં આજે સુખ, શાંતિ, ખુશી વધવાના બદલે આપણા જીવનમાં અશાંતિ, અજંપો અને અસંતોષ ખૂબ જ વધી રહ્યા છે. નાના-મોટા, અમીર-ગરીબ, સ્ત્રી-પુરુષ સૌ કોઈ પૂરતા પ્રમાણમાં ખુશી અનુભવતા નથી. ખુશ રહેવું તે એક માનસિક સ્થિતિ છે, એક કલા છે. ખુશ રહેવા માટે પૈસાદાર હોવું જરૂરી નથી. ઘણા લોકો હલકા મનોરંજનો તથા નુકસાનકારક વ્યસનોના સહારે ખુશી મેળવવા પ્રયત્ન કરતા હોય છે જે નિર્રથક છે જે નુકસાનકારક સાબિત થાય છે. ખુશી કઈ રીતે મળે? કેમ વધે? તે માટે આપણે જીવનમાં ઘણી સમજ અપનાવવી પડે છે તો આપણે ખુશી સહજ રીતે મેળવી શકીએ છીએ.

પ્રભુએ પ્રકૃતિમાં અમાપ સુંદરતા ભરેલી છે, જે આપણને દરેક ક્ષણે ખુશીઓ અર્પે છે, બસ તેને આપણે સમજવાની, માણવાની જરૂર હોય છે. ખુદને કાયમ સારા સમજી સારા ગુણો વધારતા રહીએ તો પણ આપણને ખુશી મળતી રહે છે. કાયમ નવું જાણવા-શીખવાની વૃત્તિ આપણને ખુશી આપે છે. સકારાત્મક વિચારો પણ આપણને ખુશી અર્પે છે. જે વ્યક્તિ મુશ્કેલીમાં હિંમત હારતો નથી તે મજબૂત બનીને ટકી રહે છે ને ખુશી મેળવતા રહે છે. અન્યને

મદદરૂપ થવાથી ખુશી મળે છે. સેવાવૃત્તિ પણ સદાય સુખ અને ખુશી અર્પે છે. ખુશી મેળવવા માટે તંદુરસ્ત રહેવું ખૂબ જરૂરી છે. જે નરવા હોય છે તે સહજ રીતે સુખી અને ખુશ રહે છે. નરવા ન હોય તો આપણે ખુશીની પળો માણી શકતા નથી. દરેક સાથેના સારા સંબંધો જીવનમાં કાયમ ખુશી વધારે છે. બગડેલા સંબંધો તનાવ વધારે છે. માટે મધુર અને સમાધાનવૃત્તિવાળા સંબંધો ખુશી વધારવા ઉપયોગી બનતા રહે છે. સારા પુસ્તકોના વાંચનથી વ્યક્તિને જ્ઞાન અને સમજ મળે છે જે ખુશી આપતા રહે છે. વધુ પડતી અપેક્ષાઓ ન રાખતા ઈશ્વરે આપેલ વસ્તુઓમાં સંતોષ રાખી તેને માણવાથી ખુશી મળતી રહે છે.

સ્વાર્થી અને એકલપેટા માણસો કદાપિ ખુશ રહી શકતા નથી. ચિંતક વિક્ટર હ્યુગોએ લખ્યું છે કે : 'ખુશીની આપણે જેટલી લહાણી કરીશું તેટલી તે આપણી પાસે વધારે આવશે.' સાચે જ, બીજાને ખુશી આપવાથી જ આપણને સાચી ખુશી મળે છે. તે માટે આપણે લોકસેવાના નાના-મોટા કામ કરતા રહેવા જોઈએ. ગરીબ અને દુઃખી લોકોને મદદ કરવી, વારતહેવારે તેમને થોડીઘણી મીઠાઈ તથા અન્ય જરૂરી વસ્તુઓ આપવી, ગરીબ વિદ્યાર્થીને ભણવામાં સહાય કરવી, વૃદ્ધાશ્રમમાં જઈ ક્યારેક વડીલોને ભોજન કરાવવું, કોઈને દવા માટે મદદ કરવી, આપણી આજુબાજુ સ્વચ્છતા અભિયાન

ચલાવવું, સાર્વજનિક બગીચામાં જઈ વૃક્ષો ઉછેરવા, લોકસેવાના આ બધા નાના નાના કાર્યો મનુષ્યને મોટી ખુશી આપતા હોય છે.

ખુશ રહેવા માટે મનુષ્યે લોભ, ક્રોધ, દ્વેષ, ઈર્ષા વગેરેથી દૂર રહેવું જોઈએ. ગમે તેવી સંકટમય સ્થિતિમાં મનને શાંત રાખો. ક્રોધ એક અગ્નિ છે, તે મનુષ્યના સુખ અને ખુશીને ભસ્મ કરી દે છે. કોઈ તમારી નિંદા કરે તો તેની પરવા ન કરવી. ખુશ રહેવામાં સંગીત પણ બહુ ઉપયોગી છે. સારું મધુર સંગીત સાંભળવાથી મન ખુશ થઈ જાય છે. સત્સંગ અને સ્વાધ્યાય કરવાથી વિચારો સકારાત્મક બનતા ચિંતન પવિત્ર બને છે જે મનુષ્યને ખુશી અર્પે છે. મનુષ્યે કાયમ વર્તમાનમાં જીવવું જોઈએ અને ઉજ્જવળ ભવિષ્યના વિચારો કરવા જોઈએ. તેના વડે સકારાત્મક વલણ વિકસતા ખુશીઓની સંભાવના વધતી રહે છે. ‘એકવીસમી સદી, ઉજ્જવળ ભવિષ્ય’ આ સૂત્ર પ્રમાણે ખુશીઓની ઈચ્છા કરવી જોઈએ જેથી અપાર ખુશી મળે છે. હું સત્યના માર્ગે છું. પ્રભુ મારી સાથે છે. હું કદાપિ કોઈનું બૂરું ઈચ્છતો નથી. હું કોઈની નફરત કે ઈર્ષા કરીશ નહીં. આવું સકારાત્મક ચિંતન કાયમ ખુશી અર્પે છે. દુઃખદ પ્રસંગને ભૂલી જવાથી કોઈને માફી આપવાથી પણ ખુશી મળે છે.

આજે ખુશી મેળવવાની બાબત બહુ અઘરી થતી જાય છે. પણ હિંમત હારવા જેવું નથી.

“દુનિયાની ચીજોમાં ખુશી શોધવી નકામી છે. ખુશીનો ખજાનો તમારી અંદર જ પડેલો છે.” સ્વામી રામતીર્થના આ વિધાનને સમજવા જેવું છે. ખુશી મેળવવા માટે શાંત ચિત્તે બેસીને શુભ સંકલ્પ કરો. આ તરંગોને ચારેય બાજુ પ્રસરવા દો. આની શુભ અસર થતા થોડી જ વારમાં તમો વાતાવરણ ખુશખુશાલ અનુભવશો. ખુશી મેળવવાનો દરેક વ્યક્તિનો કુદરતી અધિકાર છે. આપણી પાસેથી કોઈ ખુશી છીનવી શકતું નથી. સિવાય કે આપણે તેને છોડી ન દઈએ. ખુશી એ એક અમૃત છે. તે મહેનત અને મંથનથી મળે છે. આળસ અને અહંકારથી મળતી નથી. એટલે વ્યક્તિ પોતાના જીવન અને કાર્યને ચાહે, સમજતા રહે તો તેનું જીવન ખુશખુશાલ બનતું રહે છે.

● “સાચી ખુશી આપવામાં છે, લેવામાં તથા માગવામાં નથી.” — સ્વામી રામતીર્થ

● “આનંદ, હર્ષ, પ્રસન્નતા એ બધા ખુશીના જ એક રૂપભાવ છે. તે બધા દાન, સેવા અને સદ્ભાવથી મનુષ્યને મળે છે.”

— અજ્ઞાત

● “પ્રસન્નતા જ સ્વાસ્થ્ય છે અને અપ્રસન્નતા જ રોગ છે.” — હેલી બર્ટન

● “આનંદ એ દૈવી ઔષધ છે. દરેકે તેમાં સ્નાન કરવું જોઈએ.” — ચાણક્ય

શુભપ્રસંગોમાં વિધવા બહેનોનું અપમાન સામાજિક દૂષણ છે

સામાજિક રીતે ઊજવાતા શુભપ્રસંગોમાં સર્વત્ર આનંદ અને ઉત્સાહ હોય છે. પરંતુ આવા પ્રસંગોમાં બહેનોના સમૂહમાં એક-બે મહિલાઓ સુનમુન બેઠી હોય છે. ચહેરા પર વેદના અને માત્ર ખુશ થવાનો પ્રયાસ કરતી મહિલા વિધવા હોય છે હા...આજે વિધવા હોવાને કારણે શુભપ્રસંગોમાં તેવી બહેનોને દૂર રાખવામાં આવે છે. તેની અવગણના કરવામાં આવે છે. ૨૧મી સદી જ્ઞાનની સદી તરીકે આપણે ઓળખીએ છીએ. પરંતુ ૨૧મી સદીના અઢી દાયકા પસાર થઈ ગયા છે તેમ છતાં આપણી રૂઢિગત માન્યતાઓ બદલાતી નથી. આજે પણ વિધવા બહેનો માટે જોઈએ તેવું સન્માનજનક સ્થાન નથી. ખરેખર કોઈ મહિલાના પતિનું અવસાન થાય તેમાં મહિલાનો શો દોષ ? નિરાધાર થયેલા પરિવારને સાચવવાની જવાબદારીનો ભાર આવે છે. સંઘર્ષ

કરે છે. છતાં વિધવા મહિલાઓનું થતું અપમાન એક સામાજિક દૂષણ છે. આ દૂષણ દૂર થાય તે માટે સામાજિક જાગૃત્તિની જરૂર છે.

નાની ઉંમરમાં પતિનું અવસાન થાય ત્યારે વિધવા થયેલ મહિલાને સાસરિયામાં ટકવા માટે, ઘરમાં રહેવા માટે પણ સંઘર્ષ કરવો પડે છે. પુરુષના મૃતદેહને ઘરમાંથી બહાર કાઢવાની સાથે જ મહિલા સાથે અપમાનજનક વ્યવહાર શરૂ થાય છે. તેની માનસિક હાલતનો વિચાર કરવાને બદલે અને શાંતિથી વિચારવાનો સમય આપ્યા વગર સાસરિયા ઘરમાંથી બેદખલ કરવાનો પ્રયાસ શરૂ કરી દે છે. સ્ત્રીનું અવસાન થાય તો પુરુષને કોઈ લેબલ નહીં પરંતુ જો પતિનું અવસાન થાય તો સ્ત્રીને વિધવાનું લેબલ લાગે છે. એટલું જ નહીં તેને જિંદગીભર વિધવાપણું રાખવું પડે છે. તે વિધવા છે તેવું લોકો સતત યાદ કરાવે તેવું વર્તન કરે છે. સ્ત્રી ખુદ આ પીડા સહન કરે છે. પોતે વિધવા છે એટલે શુભપ્રસંગોની વિધિથી દૂર રહે છે. સારા રંગીન કપડાં કે સારા શૂંગાર પહેરી શકતી નથી. ખુશખુશાલ રહી વર્તન કરી શકતી નથી. કપાળમાં કંકુનો ચાંદલો પણ કરી શકતી નથી.

— કાનજી ભાલાળા

વાઈસ ચેરમેન,

સાઉથ ગુજરાત અર્બન કો-ઓ.બેન્ક એસો.,

સુરત

kanjibhai_safe@yahoo.com

માત્ર સ્ત્રીને જ આવું કેમ? આ માન્યતા સામાજિક દૂષણ છે.

આપણા પુરુષપ્રધાન સમાજમાં મોટાભાગની રૂઢિઓમાં કુરિવાજોમાં સ્ત્રી કેન્દ્રમાં હોય છે. પુરુષ માટે સગવડિયો રિવાજ અને સ્ત્રીને માટે બંધન થાય તે રીતે રિવાજોને જૂની રૂઢિઓમાં વળગી રહેવામાં આવે છે. સમયની સાથે બદલાવું જોઈએ તે બદલાવ ખુદ સ્ત્રી પણ ઈચ્છતી ન હોય તેવું સામાજિક વાતાવરણ છે. પરંપરાના નામે ધાર્મિક વિધિના નામે અને ખોટી માન્યતાના નામે જૂની રૂઢિઓ પ્રમાણે રહેવું જોઈએ તેવા કારણોથી વિધવા બહેનોને ઢસડાવું પડે છે. સહન કરવું પડે છે. દુઃખી થઈને જીવવું પડે છે. ખરેખર માત્ર પુરુષ નથી મરતો પરંતુ સાથે સાથે પત્નીના અરમાનો પણ મૃત્યુ પામે છે. મહિલા જીવતી લાશ બની સામાજિક બંધનોમાં પોતાની જાત સંકોરી અને બાળકો મોટા કરવામાં જિંદગી ખર્ચી નાખે છે.

હજારો વર્ષોથી વિધવા માટેની માન્યતાઓ અને જુદી જુદી રૂઢિઓ ચાલી આવે છે. પુરુષ પાછળ સતી થવાની પ્રથા એ સ્ત્રી હત્યા જ હતી. છતાં સતીપ્રથાના નામે સામાજિક સ્વીકૃતિ હતી. સતીપ્રથાનો વિરોધ કરનારા સામે દેખાવો થતાં. આ હદે રૂઢ માન્યતાઓ સમાજનું શોષણ કરતી આવી છે. ઈ.સ.૧૮૨૮માં સતીપ્રથા પ્રતિબંધ ધારો લાગુ કરવામાં આવ્યો હતો. ૧૮૫૬માં વિખ્યાત સમાજ સુધારક ઈશ્વરચંદ્ર વિદ્યાસાગરની હાજરીમાં સૌપ્રથમ વિધવા વિવાહ થયા હતા. સમાજની રૂઢિઓની સામે

લડનાર સુરતના કવિ નર્મદને 'વીર કવિ નર્મદ'થી આપણે જાણીએ છીએ. વિધવા પુનઃલગ્ન હવે થવા લાગ્યા છે અને સતીપ્રથા તો બંધ જ થઈ ગઈ છે. તેમ છતાં પતિ ગુમાવનાર પત્નીને સમાજમાં સન્માનજનક સ્થાન નથી જ તે સ્વીકારવું રહ્યું. પુરુષના મૃત્યુ પછી સ્ત્રી જિંદગીભર બાળકોને સાચવી અને વંશને બચાવે છે. પરંતુ જ્યારે સ્ત્રી મૃત્યુ પામે ત્યારે પુરુષ સ્મશાન સુધી પણ વળાવવા જતો નથી. અગ્નિની સાક્ષીએ જિંદગીભર સાથ નિભાવવાનો કોલ આપનાર પુરુષ ઝાંપા સુધી જ જાય છે. પુરુષના મૃતદેહને રસ્તા ઉપર ચોકમાં લાવી સેંકડો લોકોની હાજરીમાં જ સ્ત્રીના કંગનને તોડી નાખવામાં આવે છે. આ કૂરતા છે. આ બંગડી નથી સુહાગની નિશાની છે. તેને ભૂંસી નાખવાનો નફરટ પ્રયાસ થાય છે. આ બંગડી કાઢી નાખવી કે તોડી નાખવાનો અન્યને કોઈ અધિકાર નથી.

વર્ષો પહેલાંના સમયે પતિના અવસાન પછીની વિધિમાં સ્ત્રીને મુંડન કરવું પડતું હતું. આજે પણ ખૂણો મૂકાવવાની વિધિ છે. ખૂણો મૂકાવવો એટલે શું? તે કદાચ નવી પેઢીને ખ્યાલ નહીં હોય. પુરુષના મૃત્યુ પછી તેની પત્નીને મહિના સુધી ઘરના એક ખૂણામાં બેસી રહેવું પડે છે. પલંગ ઉપર સૂવાનું પણ નહીં. એક મહિના સુધી માત્ર ખૂણામાં બેસવાનું હોય છે. આ ખૂણામાંથી મુક્તિ અપાવવા પિયર પક્ષ દીકરીને તેડી જાય તેને ખૂણો મૂકાવવો (છોડવો) તેમ કહેવામાં આવે છે.

આઠમી માર્ચ આંતરરાષ્ટ્રીય મહિલા દિન સમાવેશને પ્રેરિત કરી નારી ગૌરવ અને ગરિમા વધારીએ

સને ૧૯૦૯થી દર વર્ષે આઠમી માર્ચે આંતરરાષ્ટ્રીય મહિલા દિન ઉજવાય છે. મહિલાઓના ગૌરવ અને ગરિમા વધારવા માટે મહિલા દિનની ઉજવણી કરવામાં આવે છે. સરકારી સંસ્થાઓ, સહકારી સંસ્થા અને એન.જી.ઓ. દ્વારા મહિલા દિનની ઉજવણી કરવામાં આવે છે. મહિલા સેમિનાર, મહિલા સંમેલન યોજીને મહિલા ઉત્કર્ષ અંગે ચિંતન-મનન કરવામાં આવે છે. મહિલાઓની સમસ્યા અને નિવારણના મુદ્દા પર વિચારવિમર્શ થાય છે.

આ વર્ષે ૨૦૨૪ના આંતરરાષ્ટ્રીય મહિલા દિનની ઉજવણી 'સમાવેશને પ્રેરિત કરો'ની થીમ રહી છે. 'સમાવેશિતાને પ્રેરિત કરો'ના વિષયવસ્તુ સાથે આંતરરાષ્ટ્રીય મહિલા દિનની ઉજવણી વિશ્વફલક પર અને ભારતભરમાં આઠમી માર્ચે આંતરરાષ્ટ્રીય મહિલા દિનની ઉજવણી કરવામાં આવે છે. 'સમાવેશને પ્રેરિત કરો'નો અર્થ એ થાય છે કે આપણે અન્ય લોકોને મહિલાઓના સમાવેશને સમજાવવું અને તેને મહત્વ આપવા પ્રેરિત કરવા. આમ

થવાથી વધુ સારા સંસારનું સર્જન થશે અને જ્યારે મહિલાઓ પણ સામેલ થવા માટે પ્રેરિત બને છે ત્યારે સંબંધ, સુસંગતતા અને સશક્તિકરણની ભાવના સર્જાય છે. મહિલાઓ અર્થતંત્રમાં સમાન ભાગીદારી હાંસલ કરવા માટે અનેક અવરોધોનો સામનો કરી રહી છે ત્યારે મહિલાઓમાં ક્ષમતા નિર્માણ, નવું શીખવવું અને નેતૃત્વની ક્ષમતાને મજબૂત કરી સમાન તક સુનિશ્ચિત કરવા મહિલાઓને પ્રેરિત કરવી જરૂરી છે.

ભારતીય બંધારણના નિર્માતા ડૉ.ભીમરાવ આંબેડકર મનાય છે. પરંતુ ૨૯૯ સભ્યોની બંધારણીય સભામાં ૧૫ મહિલાઓએ પણ આગવી ભૂમિકા ભજવી હતી. બંધારણને સંપૂર્ણ બનાવવામાં મુખ્ય ભૂમિકાની સાથે તેમાં ગરીબો, વંચિતો, મહિલા અધિકારોને પ્રમુખતા સાથે સામેલ કરાવીને કોઈપણ પ્રકારનો ભેદભાવ સમાપ્ત કરવામાં મહત્વનું યોગદાન આપ્યું હતું. તો પ્રજાસત્તાક ભારતના પ્રથમ મહિલા વડાપ્રધાન શ્રીમતી ઈન્દિરા ગાંધી, શ્રી પ્રતિભા દેવીસિંહ પાટીલે પ્રથમ મહિલા રાષ્ટ્રપતિપદ શોભાવ્યું હતું. જ્યારે શ્રીમતી દ્રૌપદી મુર્મુ રાષ્ટ્રપતિપદ શોભાવી રહ્યા છે.

દક્ષાબેન ગોંડલિયા

જે ભારતીય નારી સમાજ માટે ગૌરવપ્રદ બાબત છે. ભારતીય સંસ્કૃતિ અને સમાજ જીવનમાં મહિલાઓનું સ્થાન સદાય ગૌરવવંતુ રહ્યું છે. 'નારી વંદન શક્તિ વિધેયક-૨૦૨૩'થી નારીના ગૌરવવંતા સ્થાનને વધુ પ્રોત્સાહન સાંપડશે. નારી શક્તિ વંદન વિધેયક-૨૦૨૩ને મહામહિમ માન.રાષ્ટ્રપતિ શ્રી દ્રૌપદી મુર્મુએ લીલીજંડી આપતા લોકસભા અને રાજ્યોની વિધાનસભાઓમાં ૩૩ ટકા બેઠકો મહિલાઓ માટે અનામત રાખવામાં આવશે. પરિણામે રાષ્ટ્રીય અને રાજ્ય સ્તરીય લોકશાહી સંસ્થાઓમાં મહિલાઓના પ્રતિનિધિત્વમાં વધારો થશે. 'નારી શક્તિ વંદન અધિનિયમ-૨૦૨૩'થી ખરેખર આંતરરાષ્ટ્રિય મહિલા દિન ઉજવણીના વિષય વસ્તુ 'સમાવેશને પ્રેરિત કરો' સાર્થક કરશે.

જેઓની જન્મભૂમિ ગુજરાત છે અને ગુજરાત રાજ્યની સહકારી પ્રવૃત્તિથી સધાયેલ સામાજિક, આર્થિક ઉત્કર્ષને જેઓએ અનુભવ્યો છે, નિહાળ્યો છે એવા ભારતના વડાપ્રધાન શ્રી નરેન્દ્ર મોદીએ સહકારના મહત્વને પિછાણ્યું છે. વડાપ્રધાન શ્રી મોદીજીએ 'સૌનો હાથ, સૌનો વિકાસ' સુત્રમાં 'સહકારે સમૃદ્ધિ'ના સૂત્રનો સમન્વય કર્યો. શ્રી મોદીજીએ 'સહકારે સમૃદ્ધિ'ના સુત્રને સાકાર કરવા અલાયદા સહકાર મંત્રાલયની રચના કરી છે. આ સહકાર મંત્રાલયનું સુકાન સહકારી ક્ષેત્રનો બહોળો અનુભવ ધરાવતાં ગૃહ રાજ્યમંત્રી શ્રી

અમિતભાઈ શાહને સોંપ્યું છે. સહકાર મંત્રાલયે 'સહકાર સે સમૃદ્ધિ'ના પ્રયાસો પ્રારંભી દીધા છે. સહકાર આધારિત આર્થિક વિકાસના મોડલને પ્રોત્સાહન આપવા અને સહકારી પ્રવૃત્તિને સબળ કરવા તથા પાયાના સ્તર સુધી સહકારના વિચાર અને લાભોને પહોંચાડવા માટે નવી રાષ્ટ્રિય સહકાર નીતિની રચના હાથ ધરી છે. તેના માટે અલગ વહીવટી અને કાનૂની નીતિગત માળખું પૂરું પાડવામાં આવ્યું છે. આ સહકાર મંત્રાલયે દૂરંદેશી યોજનાઓ બનાવી ૨૭ મહિનાના ટૂંકા ગાળામાં જ તેના અમલીકરણ માટે ત્રિસ્તરીય માળખું ગોઠવી વિવિધ ૫૪ પગલાંઓ ભર્યા છે.

આ સહકાર મંત્રાલયે સહકારી ક્ષેત્રમાં મહિલાઓની સ્થિતિ સુધારવા, સશક્તિકરણ અને આવક નિર્માણ માટે વિવિધ પ્રયાસો હાથ ધર્યા છે. જેમાં મલ્ટી સ્ટેટ કો-ઓપરેટિવ સોસાયટીઝ એક્ટ-૨૦૦૨માં બહુરાજ્ય સહકારી મંડળીઓના બોર્ડના બોર્ડમાં મહિલા ડિરેક્ટરોની બેઠક ફરજિયાત કરતો સુધારો કરવામાં આવ્યો છે. જેના પરિણામે દેશભરની ૧૫૫૦થી વધુ મલ્ટી સ્ટેટ કો-ઓપરેટિવ સોસાયટીઓના બોર્ડમાં મહિલાઓનું પ્રતિનિધિત્વ સુનિશ્ચિત થયું છે. પ્રાથમિક કૃષિ સહકારી ધિરાણ મંડળીઓના બોર્ડ ઓફ ડાયરેક્ટરમાં મહિલા પ્રતિનિધિત્વ ફરજિયાત કર્યું છે. પરિણામે એક લાખથી વધુ પ્રાથમિક કૃષિ સહકારી ધિરાણ મંડળીઓમાં મહિલાઓનું

બજાર અને યોગ્ય મૂલ્ય મળી રહે છે. નવી દિલ્હીમાં ઓગષ્ટ ક્રાંતિ માર્ગ ઉપરના એન.સી.યુ.આઈ.ના કેમ્પસમાં 'હાટ'ની વ્યવસ્થા ઊભી કરવામાં આવી છે. 'NCUI-હાટ' સાથે સહકારી સંસ્થાઓ અને સેલ્ફ હેલ્પ ગ્રુપ જોડાઈને પોતાના ઉત્પાદિત માલનું વેચાણ કરી શકે છે. આ વિચાર પ્રમાણે રાજ્યોમાં રાજ્ય સહકારી સંઘો 'હાટ'ના વિચારને ટૂંક સમયમાં અમલીકરણ કરવા જઈ રહ્યાં છે.

ગુજરાત શ્વેતક્રાંતિનું જનક છે. દૂધ સહકારી મંડળીઓથી આવેલ ગ્રામીણ વિસ્તારની આર્થિક આબાદી એટલે શ્વેતક્રાંતિ ! મહેસાણા, સાબરકાંઠા, બનાસકાંઠા જિલ્લાઓની દૂધ સહકારી પ્રવૃત્તિ તો ઊડીને આંખે ચડે તેવી છે. તેમાંય બનાસકાંઠાની મહિલાઓ ઘરઆંગણે પશુપાલન કરીને સહકારી દૂધ મંડળીઓ-સહકારી ડેરીઓના માધ્યમથી પોતે તો ૮૦ લાખથી એકાદ કરોડ રૂપિયાની વાર્ષિક આવક મેળવતી થઈ છે. સાથોસાથ ગામના પાંચ-છ વ્યક્તિઓને રોજગારી પણ પ્રદાન કરતી થઈ છે. આજે ગુજરાતમાં ૮૭,૨૦૦થી વધુ સહકારી મંડળીઓ આવેલી છે. તેમાં ૪૬૦૦ જેટલી મહિલા સહકારી મંડળીઓ છે. આ મહિલા સહકારી મંડળીઓ દ્વારા મહિલાઓનો સમાન અને સર્વસમાવેશક વિકાસ સાધીને આર્થિક, સામાજિક અને રાજકીય પ્રગતિના પંથે લઈ જઈ 'સમાવેશિતાને પ્રેરિત કરો'ના વિષયવસ્તુને ચરિતાર્થ કરે છે. રોજગારી સર્જન માટે સહકારી

ક્ષેત્રે વિશાળ તકો રહેલી છે. ગ્રામીણ સ્તરથી લઈ જિલ્લા અને રાજ્ય સ્તરથી વિવિધ પ્રકારની મહિલા સહકારી સંસ્થાઓ સાથે સંકળાઈને મહિલાઓ નેતૃત્વ કરતી થઈ છે અને રોજગારી મેળવી રહી છે. ગુજરાત રાજ્ય મહિલા સેવા સહકારી સંઘ અને તેની સાથે જોડાયેલ ૧૧૦ જેટલી વિવિધ પ્રકારની મહિલા સહકારી મંડળીઓ દ્વારા અભણ, શ્રમજીવી બહેનો આર્થિક ઉપાર્જન કરી પરિવારનું તો ભરણપોષણ કરે છે. સાથોસાથ સંતાનોને શિક્ષિત કરી રહી છે.

આંતરરાષ્ટ્રિય મહિલા દિને સહકારી સંસ્થાઓમાં મહિલાઓ સભાસદ તરીકે વધુ ને વધુ જોડાય. નૂતન ભારતના નિર્માણમાં સહકારી ક્ષેત્રના વિકાસ દ્વારા નીતિ નિર્ણયો ઘડવામાં તથા તેના સંચાલનમાં સક્રિય કામગીરી કરવા માટે બોર્ડ ઓફ મેનેજમેન્ટમાં તેમને પ્રતિષ્ઠાયુક્ત સમાનતાની ભૂમિકાએ અધિકારની રીતે સ્થાન પ્રાપ્ત કરવું જોઈએ. મહિલાઓએ આધુનિક ઉપકરણ કોમ્પ્યુટરની અર્થપૂર્ણ તાલીમ તેમજ પ્રોફેશનલ મેનેજમેન્ટ મેળવી વ્યવસાયિક અભિગમ સુદૃઢ બનાવવા આગળ આવવાની જરૂર છે. આવો મહિલાઓના સમાવેશ માટે પ્રેરક બનીએ. મહિલાઓને સમાવેશ માટે પ્રેરણા આપી અને મહિલા સમાવેશને પ્રેરિત કરીએ...સમાવેશને પ્રેરિત કરી નારી ગૌરવ અને ગરિમા વધારીએ...

જય સેવા...જય સહકાર...જય શક્તિસ્વરૂપા...

૨૨મી માર્ચ - વિશ્વ જળ દિવસ – પાણીને ફૂટી છે વાણી

પાની રે પાની તેરા રંગ કેસા
જસમેં મિલા દો લગે ઉસ જેસા
ભૂખે કી ભૂખ ઔર ધ્યાસ જેસા

‘જળ એ જ જીવન’ની વાત આ ફિલ્મી ગીતમાં જણાવવામાં આવે છે. જીવનનું અમૃત એટલે પાણી. પાણી વગર પ્રકૃતિનું અસ્તિત્વ શક્ય છે ખરું? પાણી એ જીવન ટકાવી રાખવાનું અગત્યનું ઘટક છે. પાણી જ તમામ ભૌતિક વસ્તુઓનું કારણ અને સમસ્ત સજીવોના જીવનનો આધાર છે. આવા અમૃત પાણી, નીર, વારિ, ઉદક નામ પ્રમાણે ગુણ ધરાવતા જળનું મહત્ત્વ, જળ બચાવવાની તથા પાણીને વેડફાતું અટકાવવાની પ્રેરણા મળી રહે તે હેતુસર સંયુક્ત રાષ્ટ્રસંઘની સામાન્ય સભાએ ૨૨મી માર્ચના દિવસને ‘વિશ્વ જળદિવસ’ ઘોષિત કરેલ અને પ્રથમ ૧૯૮૨ના રોજ ૨૨મી માર્ચના રોજ સમગ્ર વિશ્વમાં ઉજવણી થયેલ. આજ પર્યંત આ તારીખે વિશ્વ જળદિન ઉજવવામાં આવે છે.

આપણું શરીર એક પાઠ્ય પુસ્તક છે જેમાં પાંચ પ્રકરણ છે. આકાશ, પૃથ્વી, પવન, પ્રકાશ

– મકવાણા વિનોદ એમ.

નિવૃત્ત રાજ્ય વેરા અધિકારી
રાજકોટ. મો. ૯૪૨૭૨૦૦૦૮૬

અને પાણી. આ પાણીના ત્રણ લક્ષણો : સ્વાદ, શીતળ અને સૂર્યના કિરણોથી સમૂહનું જળ પીને આકાશરૂપી સ્ત્રી નવ માસ સુધી એ પાણીને ધારણ કરી, શુદ્ધ કરી જે ચોમાસામાં અમૃત જેવા (ગર્ભ)ને જન્મ આપે છે. આ અંતરીક્ષ જળ અમૃત જેવું જીવનપ્રદ હોવાથી સજીવોને જીવન બક્ષે છે.

આપણા શરીરમાં ૭૦%થી વધુ પાણી છે. શરીરના અણુ પરમાણુમાં ૮૮% પાણી છે. કુદરતે જીવમાત્રના શરીરમાં યોગ્ય વ્યવસ્થા કરેલી છે. યોગ્ય રીતે, યોગ્ય માત્રામાં, યોગ્ય સમયે પૂરતું પાણી પીવામાં આવે તો તંદુરસ્તી આપોઆપ જળવાય રહે. દિવસ દરમિયાન સ્ફૂર્તિ, ગેસ, અપચો, ઓડકાર, માથાના દુઃખાવા જેવી કોઈ ફરિયાદ ન રહે. આમ પાણીને ઔષધ માની પીવું જોઈએ. આથી જે પાણી અંગે કહે છે. “પાત્ર પ્રમાણે બદલે આકાર, એ છે પાણીનો સ્વભાવ, માણસમાં તેનો અભાવ.” પાણી પીને ઘર શું પૂછવું?

એકવાર બેકાર ગયેલું, વહી ગયેલું પાણી વીતી ગયેલ સમયની જેમ પાણું આવતું નથી. ચોમાસામાં પૃથ્વી પર ઝડપથી પાણી વહી જાય છે. વરસાદનું પાણી આપણા માટે એવો વારસો છે. આગામી નવ માસ માટે તેમજ આવનારી

પેઢી માટે સંભાળીને રાખવું જરૂરી છે. અન્યથા એક દિવસ સમગ્ર વિશ્વ પાણીના સંકટ માટે ઝડુમતું જોવા મળશે. આપણે પાણી બનાવી શકતા નથી. માત્ર બચાવી શકીએ છીએ. જળ વિશ્વદિને જલ બચાવવા માટે શું શું કરી શકીએ ?

શહેરો, તાલુકા તથા ગામડામાં સરકાર દ્વારા નિયમિત રીતે ઘેરઘેર નળ વાટે પાણી પહોંચતું કરવામાં આવે છે. જેનો ટાંકીમાં સંગ્રહ કરી, બિનજરૂરી રીતે છુટથી ઉપયોગ કરીએ છીએ. ઘણા દૂરના વિસ્તારોમાં પૂરતું પાણી મળતું નથી. આ માટે આપણે ઘરની ટાંકી ભરાય જાય પછી તુરત જ ચકલી બંધ કરીએ. વહેલી સવારે આવતું પાણી ઘણાં ઘરોમાં ટાંકી છલકાતા રોડ ઉપર જતું જોવા મળે છે. થોડી સાવચેતી રાખીએ તો બિનજરૂરી વેડફાતું પાણી બચાવી આપણા ભવિષ્યને સુરક્ષિત કરી શકીએ.

ઘરની અંદર રહેલા નળને નિયમિત ચેક કરી લીકેજ હોય તાત્કાલીક રીપેર કરાવીએ. આપણી દૈનિક ક્રિયાઓ જેવી કે બ્રશ કરતી વખતે, સેવીંગ કરતી વખતે, વાસણ માંજતી વખતે નળ સતત ચાલુ ન રાખતા જરૂરિયાત મુજબ અલગ વાસણમાં પાણી ભરી આ ક્રિયા કરી શકાય. શાવરના બદલ બાલદી ભરી નહાવાથી પાણી બચાવી શકાય. આરઓ મશીનના વેસ્ટ પાણી ડોલમાં લઈ ટોયલેટમાં ઉપયોગ કરી શકાય. આમ આપણી દૈનિક જીવનમાં થોડા ફેરફાર કરી થોડી જાગૃતિ

રાખીએ તો ચોક્કસ જળ બચાવી શકાય. જળ બચાવવાના પાંચ R નીચે મુજબ છે.

(1) **Respect of water** : પાણીને માપ આપવું. જરૂરિયાત મુજબ યથાયોગ્ય ઉપયોગ કરવો.

(2) **Reduce of water** : પાણીનો ઉપયોગ ઘટાડવો.

(3) **Retreat of water** : પાણીના ઝરણામાંથી પાણી પાછું લેવું. કૂવા-ડંકી રીચાર્જ કરવા.

(4) **Recycle of water** : પાણીને ફરી વાપરી શકાય એવું બનાવવું. અશુધ્ધને શુદ્ધ કરી વાપરવું.

(5) **Reuse of water** : પાણીને ફરી વાપરવું.

આમ, બિનજરૂરી વેસ્ટ, વેડફાતું પાણી બચાવી શકાય.

“ટીપેટીપે સરોવર ભરાય, તેમ વિચારી વિચારી પાણી વપરાય.”

“પાણીની અછત જ્યારે જ્યારે આવે, પાણીની કિંમત સમજાય.” ગુજરાત રાજ્યમાં કચ્છ, સૌરાષ્ટ્ર તથા ઉત્તર ગુજરાતના કેટલાક પ્રદેશોમાં જળસમસ્યા કાયમી આજે પણ છે. છેલ્લા પાંચ દાયકામાં વરસાદી પાણીને દરિયામાં જતું રોકવા અનેક નાના-મોટા ચેકડેમો-તળાવડા સરકારશ્રી દ્વારા બનાવેલ. આ સંગ્રહિત પાણીનો ઉપયોગ ખેતી તથા પીવા માટે સોના જેવું છે.

૨૦૨૩ના વર્ષમાં આશરે પાંચ કરોડ ખર્ચ થયેલ છે. આમ આ ચેકડેમોમાં પાણી સંગ્રહની ક્ષમતા વધેલ છે જે ભાવી પેઢીને કાયમી ઉપયોગી થશે. આજે પાણી સંગ્રહ માટે વપરાયેલ એક રૂપિયો આવનારી પેઢી માટે સો રૂપિયાનું વળતર આપશે. આ જળસંચય માટે મહાકાર્ય માટે ટ્રસ્ટી મંડળ, સલાહકારો, દાતાઓ, કાર્યકર્તાઓ લાખ લાખ અભિનંદનના અધિકારી છે.

ગીરગંગા પરિવાર ટ્રસ્ટ રજિ.નં. E/10593 ધરાવે છે. તેમજ કલમ ૮૦(જી) તથા ૧૨(એ) હેઠળ આવકવેરા કાયદા હેઠળ રજીસ્ટ્રેશન થયેલ છે. વધુમાં નીતિ આયોગ-કોર્પોરેટ બાબતના મંત્રાલય હેઠળ CSR (Corporate Social Responsibility) નોંધાયેલ છે. આ સંસ્થા દ્વારા

જીવસૃષ્ટિના કલ્યાણ માટે જળસંગ્રહના ભગીરથ કાર્ય માટે ૧૧,૧૧૧/- ચેકડેમો રીપેર કરવા કે નવા બનાવી, ઊંડા ઉતારવાનો મહાસંકલ્પ કરેલ છે. જેનો અંદાજિત ખર્ચ આશરે ૨૪૦૦ કરોડ થવા પાત્ર છે. આ પરહિતના કાર્યમાં વધુમાં વધુ લોકો સહભાગી બને તે માટે અનુરોધ છે. વિશેષ જાણકારી માટે સંસ્થાની વેબસાઈટ પરથી ચકાસવું.

માર્ચ-૨૨ વિશ્વ જળ દિને જળબચત અને જળસંચય માટે બનતા પ્રયત્ન કરીએ અને સંકલ્પ કરીએ કે “પૃથ્વીની સમગ્ર જીવસૃષ્ટિના કલ્યાણ અર્થે હું વરસાદી પાણી બચાવી આવનારી પેઢીને સુરક્ષિત કરીશ.” “જળ એ જ જીવન” એ જ આજના દિવસનો સંદેશ.

(અનુ પાના નં. ૭ પરથી ચાલુ)

શક્તિ તમારા સંપમાં છે. તમારું બધું જોખમ તમારા કુસંપમાં છે.’ આપણે ત્યાં કહેવાય છે કે, ‘ગોળાનો (પાણીનું માટલું) ઝઘડો ગામને નડે.’ નાના નાના લોકો ભેગા મળી ગમે તેવા ઈજ્જતવાળાને નીચો દેખાડવા માટે સમર્થ બની શકે છે. સોક્રેટિસને એવા જ લોકોના કારણે ઝેર પીવાની સજા ભોગવવી પડી હતી. સરદાર વલ્લભભાઈએ પણ આપણા દેશની આઝાદી માટે એક બનીને ઊભા રહેવાની વાત કરી હતી. એમણે કહેલું કે, ‘નાતજાતના કે ઊંચનીચના, સંપ્રદાયોના ભેદભાવ ભૂલીને બધા એક થઈ જાઓ. મેળ રાખો અને નીડર બનો. ઘરમાં બેસીને કામ કરવાનો સમય નથી. વીતી

ગયેલા સમયને જ્યોતિષીઓ પણ જોતા નથી.’ જે સમય જાય છે તે પાછો આવતો નથી. એકતાની ભાવના મહાન છે, ઉજ્જવળ છે. તેલુગુમાં વેમનાએ કહ્યું છે : ‘સંસારમાં એકતાની ઘણી આવશ્યકતા છે. ઐક્યાવની શક્તિ તો વર્ણવી શકાય એમ નથી. એની મદદથી માણસ અશક્યને શક્ય બનાવી શકે છે. શું તમે ઘાસનાં તણખલામાંથી બનાવેલી રસ્સીથી હાથીને બાંધેલો જોતા નથી?’ એકતા જ માણસને-સમાજને-રાષ્ટ્રને ઉચ્ચ સ્થાને લઈ જાય છે. જ્યાં એકતા નથી એનો પરિવાર કે દેશ કાયમ માટે વિખરાઈ જાય છે. એકતાથી જ આ ધરતી ઉપરનાં સર્વે કામ સફળ થતાં હોય છે, તેથી એક બનો, નેક બનો.

મા, માતૃભાષા અને માતૃભૂમિનો કોઈ વિકલ્પ નથી

મા, માતૃભાષા અને માતૃભૂમિનો અન્ય કોઈ વિકલ્પ નથી દરેક માનવી માટે તે સર્વસ્વ હોય છે. માનવી બાળપણથી જ માતૃભાષા સાથે ગાઢ રીતે સંકળાયેલો હોય છે. માતૃભાષા એ માનવીની ગળથૂથી છે. તેનું હસવું, રડવું, કે સ્વપ્નાઓ પણ માતૃભાષામાં જ આવે છે. માનવી કલ્પનાઓની ઉડાન ભરી જે વિચારે છે તે માતૃભાષામાં જ હોય છે. વિશ્વના ૧૮૦ જેટલા દેશોમાંથી ૧૨ દેશો જ અંગ્રેજી ભાષામાં વ્યવહાર કરે છે. છતાં આજે આપણા દેશમાં અંગ્રેજી માધ્યમમાં બાળકોને ભણાવવાની હોડ લાગી છે. તેમ કરીને આપણે આપણા બાળકોને આપણી માટીથી મૂળસોતા ઉખેડી રહ્યા છીએ. તેની કુદરતી શક્તિઓને દબાવી દઈએ છીએ અને એક નિર્બળ અને માંદલા સમાજનું નિર્માણ કરી રહ્યાં છીએ. શિક્ષણની બાબતમાં એક પ્રશ્ન ભારતમાં ભારે વિચિત્ર પુછાય છે. મને લાગે છે કે આવો પ્રશ્ન દુનિયા આખીમાં બીજે ક્યાંય

નહીં પુછાતો હોય. આપણે ત્યાં હજીયે પુછાય છે કે શિક્ષણનું માધ્યમ શું હોય ? શિક્ષણ માતૃભાષા દ્વારા અપાય કે અંગ્રેજી માધ્યમ દ્વારા? અન્ય ભાષાઓ શીખવી એ સારી વાત છે પરંતુ માતૃભાષાના ભોગે તો આ વાત સ્વીકાર્ય ન જ હોઈ શકે. મૂર્ધન્ય સાહિત્યકાર શ્રી ભગવતીકુમાર શર્મા માતૃભાષા વિશે તેમની લાગણી વ્યક્ત કરતા કહે છે કે, આપણે સંકુચિત સંકીર્ણ ન બનીએ. વિશ્વ સાહિત્ય અને વિશ્વ સંસ્કૃતિની દિશાઓના બધા બારી બારણા મોકળા રાખીએ, પણ સાથે જ આપણી માતૃભાષા છે તેને અવગણીએ નહીં. ડુંગરા પૂજીએ પણ ઉંબરાને પૂજવાનું ન વિસરીએ. ખરેખર માતૃભાષા પ્રત્યે લગાવ રાખવો એ આપણા માટે ગૌરવની વાત છે અને હંમેશા રહેવો જ જોઈએ. માતૃભાષા દ્વારા જ માનવીના સંસ્કાર, ચારિત્ર અને વ્યક્તિત્વનું ઘડતર થાય છે. આપણો સામાજિક અને સાંસ્કૃતિક વારસો તેના દ્વારા વધુ સારી રીતે સમજી કે પામી શકાય છે. જો માતૃભાષાથી વિમુક્ત થઈશું તો આપણે આપણી સંસ્કૃતિથી પણ દૂર થતા જઈશું અને મૂળથી છૂટા પડેલા વૃક્ષ જેવી

ડૉ.કિશોર સાધુ

પ્રકાશન અધિકારી

ગુજરાત રાજ્ય સહકારી સંઘ

૮૪૨૭૬૨૦૧૩૨

નથી ! ક્યાંક હોટલમાં ખાય છે કે ક્યાંક ભોજનાલયમાં. માના ભોજનમાં માત્ર રોટલો જ નથી હોતો, પ્રેમ પણ હોય છે. એટલા વાસ્તે જ કૃષ્ણે ‘માતૃહસ્તેન ભોજનમ’ એવો વર માંગ્યો. એવી જ રીતે હું એવું માંગું કે, ‘માતૃમુખેન શિક્ષણમ’ એટલે કે માતાને મુખેથી શિક્ષણ મળે. અને એ જ વાત માતૃભાષાને લાગુ પડે છે. બાળકને પોતાની માતૃભાષામાં જ શિક્ષણ મળવું જોઈએ. શિક્ષણનું માધ્યમ તો માતૃભાષા જ હોય. માતૃભાષા દ્વારા જ પહેલેથી છેવટ સુધી બધું શિક્ષણ આપવું જોઈએ.... મારું તો માનવું છે કે પહેલેથી લઈને છેલ્લે સુધી શિક્ષણનું માધ્યમ માતૃભાષા જ હોવું જોઈએ. હા, વિજ્ઞાનની પરિભાષા બાબતમાં આપણી ભાષાઓમાં થોડી ઘણી મુશ્કેલી જરૂર પડે, પણ પરિભાષા તો જેમ જેમ ખેડાણ થતું જાય તેમ તેમ ધીરેધીરે ઊભી થતી જશે. ત્યાં સુધી અંગ્રેજી શબ્દો ચાલશે. આપણી ભાષાઓ ઘણી વિકસિત ભાષાઓ છે અને હજી આગળ વધુ વિકસિત થતી રહેશે. આજના જમાનાનો બધો વહેવાર ચલાવી શકે તેટલી આપણી ભાષાઓ સમર્થ છે. આ હું આપણી ભાષાઓના અભિમાનને કારણે નથી કહેતો, પણ વાસ્તવમાં આ જ ખરેખર વસ્તુ સ્થિતિ છે. આપણી બધી ભાષાઓ સેંકડો વરસથી ખેડાતી આવી છે અને સેંકડો વરસનું ઉત્તમ સાહિત્ય આપણી ભાષાઓમાં છે. તેમાં

જ્ઞાનની કોઈ કમી નથી. એક દાખલો આપું. ‘કેન્ટરબરી ટેઈલ્સ’ અંગ્રેજીમાં બારમી સદીનો ગ્રંથ છે. એ જ અરસામાં લખાયેલો જ્ઞાનેશ્વર મહારાજનો ‘જ્ઞાનેશ્વરી’ ગ્રંથ મરાઠીમાં છે. આ બંને ગ્રંથો મેં વાંચ્યા છે, બંનેનો મેં અભ્યાસ કર્યો છે. હવે, આ બે ગ્રંથોને તુલનાત્મક દ્રષ્ટિએ જોઈએ તો જણાય છે કે ‘જ્ઞાનેશ્વરી’ પાસે જેટલા શબ્દો છે, તેના ચોથા ભાગના પણ શબ્દો ‘કેન્ટરબરી ટેઈલ્સ’ માં નથી. અને વળી, ‘જ્ઞાનેશ્વરી’ કંઈ મરાઠીનો પહેલો ગ્રંથ નથી. તેની પહેલાં પણ મરાઠીમાં અનેક પુસ્તકો લખાયાં છે. માટે મારું કહેવાનું એટલું જ છે કે આપણી બધી ભાષાઓ ઘણી વિકસિત ભાષાઓ છે અને આજનો બધો વહેવાર આ ભાષાઓમાં ચાલી શકે તેટલો પૂરો સમર્થ છે. એટલે શિક્ષણનું માધ્યમ આ બધી ભાષાઓ જરૂર બની શકે તેમ છે.

સુરેન્દ્રનગરમાં હર્ષદ ત્રિવેદીએ કહ્યું છે કે : ‘માતૃભાષા મારી ત્વચા છે અને અન્ય ભાષાઓ વસ્ત્ર છે.’ અંગ્રેજીનો વિરોધ કરનાર મૂર્ખ છે, પરંતુ માતૃભાષાની અવગણના કરનાર મહામૂર્ખ છે. શિક્ષણનું માધ્યમ માતૃભાષા ન હોય એવો કોઈ યુરોપીય દેશ ખરો? ડેન્માર્કમાં શિક્ષણનું માધ્યમ ડેનિશ છે, સ્વિડનમાં સ્વિડિશ છે, ફિનલેન્ડમાં ફિનિશ છે, ફ્રાન્સમાં ફ્રેન્ચ છે, ઈટલીમાં રોમન છે, પોર્ટુગલમાં પોર્ટુગીઝ છે, સ્પેનમાં સ્પેનિશ છે, ગ્રીસમાં ગ્રીક છે,

બ્રિટનમાં અંગ્રેજી છે, જર્મનીમાં જર્મન છે, સ્વિટ્ઝર્લેન્ડમાં સ્વિસ છે અને રશિયામાં રશિયન છે. ચીનમાં ચીની ભાષામાં ભણાવાય છે, જાપાનમાં જાપાની ભાષામાં ભણાવાય છે અને સમગ્ર અરબસ્તાનમાં અરબી ભાષામાં ભણાવાય છે. આઈસલેન્ડની વસ્તી અઢી લાખની છે. તે દેશમાં પણ શિક્ષણનું માધ્યમ અંગ્રેજી નથી, પરંતુ આઈસલેન્ડિક છે. શિક્ષણનું માધ્યમ માતૃભાષા હોય તે અંગેની ચર્ચા પણ અન્ય દેશોમાં ક્યારેય થતી નથી. અંગ્રેજી ભણવું અને અંગ્રેજી દ્વારા ભણવું એ બે સાવ જુદી બાબતો છે. માતૃભાષાની વંદનયાત્રા કાઢવી પડે એ તો આપણે માટે શરમજનક બાબત ગણાય. અન્ય દેશોમાં એવી યાત્રાની કલ્પના પણ ન થઈ શકે.

હવે હકીકતોના પ્રદેશમાં એક ચક્રાવો મારીએ જોશ રીઝાલ ફિલિપિન્સના ગાંધી ગણાય છે. સન ૧૮૮૬માં એમને અત્યાચારીઓએ ફાંસીને માંચડે લટકાવી દીધા હતા. ગાંધીજીએ એમને ‘અહિંસાના મસીહા’ ગણાવ્યા હતા. એમના શબ્દો સાંભળો : ‘જે પોતાની ભાષાને પ્રેમ નથી કરતો, તે ગંધાતી માછલી કરતાંય ખરાબ છે.’ આઈઝેક બાસેવિક સિંગર એક મોટા યહૂદી લેખક છે. એમને નોબેલ પ્રાઈઝ મળ્યું ત્યારે એમને પૂછવામાં આવ્યું : ‘તમે યીડિશ જેવી મરણોન્મુખ ભાષામાં શું કામ લખો છો ?’ જવાબમાં એ લેખકે કહ્યું

: ‘મને પાકી ખાતરી છે કે મૃત્યુ પામેલા કરોડો યહૂદીઓ એક દિવસ એમની કબરમાંથી બેઠા થશે અને પ્રશ્ન પૂછશે : યીડિશ ભાષામાં પ્રગટ થયેલી લેટેસ્ટ બૂક કઈ છે ? એ લોકો માટે યીડિશ ભાષા મરી પરવારેલી ભાષા નહીં હોય. મને તો ફક્ત આ એક જ ભાષા બરાબર આવડે છે, જેમાં હું આખો ને આખો ઠલવાઈ શકું. યીડિશ મારી માતૃભાષા છે અને મા ક્યારેય મરતી નથી.’

ડૉ. અબ્દુલ કલામ સાહેબે એકવાર કહેલું કે, જે દિવસે આપણે મેડિકલ, ઈજનેરી સહિત તમામ ક્ષેત્રોનું શિક્ષણ માતૃભાષામાં જ આપીશું ત્યારે આપણે જાપાન અને ચીન જેવી વૈજ્ઞાનિક ક્રાંતિ કરીશું. જાપાન અને ચીનમાં વિદ્યાર્થીઓને શાળાથી લઈને પોસ્ટગ્રેજ્યુએટ અને પીએચડી સુધીના દરેક વિષયના અભ્યાસક્રમો તેમના માતૃભાષામાં જ ભણાવવામાં આવે છે. જેથી ત્યાંના વિદ્યાર્થીઓ તેને વધુ ઉંડાણપૂર્વક આત્મસાત કરી શકે છે અને પ્રચંડ સંશોધનાત્મક વૃત્તિને જન્મ આપે છે.

બ્રાસ્ટર હરીન ઉર રશીદે (સંયુક્ત રાષ્ટ્રમાં બાંગ્લાદેશના ભૂતપૂર્વ રાજદૂત જિનિવા) કહ્યું હતું કે, ‘માતૃભાષા એ છે કે એક બાળક માતા અને પિતા સાથે પ્રથમ વખત વાતચીત કરે છે. આ ભાષા એવી વ્યક્તિ છે કે જે ક્યારેય ભૂલી ન જાય, ત્યાં તે વ્યક્તિ જીવે છે. માતા ભાષા પ્રિઝિઝમ છે જે વિશ્વની પ્રથમ કલ્પના

બાળકના બાળકને નક્કી કરે છે માતૃભાષા અને વિચાર વચ્ચેના નાળ અવિભાજ્ય છે. તે એક માતૃભાષા છે જે વ્યક્તિના વિચારો, સંસ્કૃતિ અને વારસોનું પ્રતિનિધિત્વ કરે છે.

હવે એક નક્કર હકીકત કાન દઈને સાંભળજો. તા. ૧૬-૭-૨૦૦૮ને દિવસે હૈદર રિઝવીએ યુનાઈટેડ નેશન્સ ઓર્ગેનાઈઝેશન (યુનો) માટેનો અહેવાલ લખ્યો તેનું મથાળું છે : 'હજારો વર્ગખંડોમાં માતૃભાષા ગેરહાજર છે.' અહીં ટૂંકમાં અહેવાલમાં પ્રગટ થયેલા માત્ર બે મુદ્દાઓ જ પ્રસ્તુત છે: (૧) તાજેતરનાં સંશોધનો જણાવે છે કે દુનિયાનાં અડધા ભાગનાં બાળકો નિશાળે નથી જતાં કારણ કે નિશાળની ભાષા ઘરે બોલાતી ભાષા કરતાં જુદી છે. (૨) યુનોની બાલ - અધિકારોની ઘોષણામાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે, બાળકોને એ જ ભાષામાં ભણાવવાં જોઈએ, જે ભાષામાં ઘરે માતાપિતા, દાદા-દાદી અને ભાઈઓ - બહેનો વાતો કરતાં હોય.

ગુજરાત સાહિત્ય સભા તરફથી ડૉ.કુમારપાળ દેસાઈને ૨૦૧૫નો રણજિતરામ સુવર્ણચંદ્રક અર્પણ કરાયો ત્યારે તેઓશ્રીએ કહ્યું હતું કે, જો ગુજરાતની પ્રજાએ પોતાની સર્જનાત્મકતા, સાંસ્કૃતિક વિરાસત અને દાર્શનિક ગ્રંથોની મૂડી સાચવવી હોય તો માતૃભાષા જાળવવી જરૂરી છે. કોઈ પણ સમાજમાં પહેલાં માતૃભાષા ભ્રષ્ટ થયા પછી

સમાજનું ચિત્ત અને પર્યાવરણ પ્રદૂષિત થાય છે. ભાષાના સંસ્કાર માટી, પાણી અને હવામાં અંકુરિત થાય છે. સંશોધન કહે છે : વાંચવાની ઝડપ માતૃભાષામાં જ ખરેખરી વધારી શકાય છે. પ્રથમ ધોરણમાં પરભાષામાં ભણનારા બાળકો પર ઘણો વધારે બોજ પડે છે. પરિણામે બંને ભાષામાં 'રીડિંગ ફ્લુઅન્સી' ઘટે છે. આવા વિદ્યાર્થીઓ પછીના ધોરણોમાં પાછળ પડી જાય છે અને નિશાળમાં ભણવાનું પૂરું થાય ત્યારે 'લગભગ નિરક્ષર' જેવાં બની રહે છે. આ 'ન્યુરોલોજિકલ થિયરી ઓફ લર્નિંગ' છે, જે વૈશ્વિક કક્ષાએ સ્વીકાર પામી ચૂકી છે. બોલો હવે વધારે શું કહેવું ?

આપણા જાગ્રત મનના મુખ્ય ત્રણ ભાગ છે. મનસ, ચિત્ત, અને બુદ્ધિ. મનસમાં દ્રષ્ટિ, શ્રવણ, સ્વાદ, સ્પર્શ જેવી જ્ઞાનેન્દ્રિયોના મસ્તિક-કેન્દ્રો આવેલા છે. આપણે જ્યારે આંખો વડે કોઈ વસ્તુનું ચિત્ર આંખોના નેત્રપટલથી સીધું માનસમાં આવેલા દ્રષ્ટિ જ્ઞાનેન્દ્રિયના મસ્તિક-કેન્દ્રમાં આપાત થાય છે. ત્યારે આપણે તે વસ્તુને જોઈ શકીએ છીએ. આમ આપણી સાચી ઈન્દ્રિયો આપણા આંખ, કાન, નાક જેવા અંગો નથી. આપણી સાચી ઈન્દ્રિયો મનસમાં આવેલાં મસ્તિકકેન્દ્રો છે. જો મનસમાં આવેલું દ્રષ્ટિનું આ મસ્તિક-કેન્દ્ર ઈજા પામે તો આપણે આંધળા થઈ જઈએ ભલેને પછી આપણી આંખો સંપૂર્ણ તંદુરસ્ત હોય. માણસના મસ્તિક-કેન્દ્રો

પર આપાત થતી આ ચિત્ર કે અવાજ જેવી સંવેદનાઓ ના પાછળના રેકોર્ડો સંગ્રહાયેલા હોય છે અને નવી સંવેદનાના રેકોર્ડ રચાય છે. આમ, વાંચેલો કે સાંભળેલો શબ્દ માનસમાં થઈને ચિત્તમાં આવે છે. ચેતાકોષોનું જાળુ રચાય છે. તેમાં માતૃભાષાના શબ્દો સંગ્રાય છે. અન્ય ભાષાના શબ્દના અર્થ માતૃભાષામાંથી શોધવા પડે છે. તેથી તે જ્ઞાનને આત્મસાત નથી કરી શકતો. પરિણામે બીજી ભાષામાં મેળવેલ જ્ઞાન પાયા વિનાની ઈમારત જેવું છે.

એક ભાઈને પૂછ્યું કે તમારા સંતાનને અંગ્રેજી માધ્યમમાં ભણાવવાનું કોઈ ખાસ કારણ? તો તેમનો જવાબ હતો કે હું તો સરકારી પ્રાથમિક શાળામાં ભણ્યો છું. પરંતુ મારા ગ્રૂપમાં તમામ લોકોના સંતાનો અંગ્રેજી માધ્યમમાં ભણે છે એટલે મેં પણ આ નિર્ણય કર્યો વાત પણ સાચી કે કેટલાક વાલીઓ માત્ર ને માત્ર દેખાવ અને સ્ટેટસ માટે પોતાના બાળકને અંગ્રેજી માધ્યમમાં મૂકે છે. બાકી બાળકની વૈચારિક પ્રક્રિયા માતૃભાષાના શિક્ષણથી જ વિકસે છે. અંગ્રેજી માધ્યમમાં આર્થિક પાસુ કેટલું મહત્વનું છે? જે પેરેન્ટસ પૈસાદાર છે તે અંગ્રેજી માધ્યમમાં ભણાવે છે તેવું નથી. મારો એક મિત્ર કે જે સામાન્ય કુટુંબમાંથી આવે છે, છતાં પણ તે પોતાના સંતાનને અંગ્રેજી માધ્યમમાં ભણાવે છે. બસ અંગ્રેજી માધ્યમમાં ભણાવીએ તો નોકરી સહેલાઈથી મળી જશે તેવી આશા સાથે તેઓ આમ કરે છે. દેખાદેખી પણ તેમાં મહત્વનું પરિબળ છે જો કે સંસ્કૃતિ ટકે તે માટે

માતૃભાષામાં શિક્ષણ મળે તે જરૂરી છે. મારા સંતાન ઉપર બહારના વાતાવરણની અસર ન થાય તે માટે તેમજ સંસ્કાર ટકાવી રાખવા માટે પરિશ્રમ કરવો પડે છે તે પણ વાસ્તવિકતા છે. તમને લાગશે કે શું આ બધી વાતો અંગ્રેજીનો વિરોધ કરવા માટે લખી છે કે ? ના, ના, ના. ના.

આજનો જમાનો અંગ્રેજીનો છે, જ્ઞાનનો ધોધ દુનિયાભરમાંથી આવે છે. તે અંગ્રેજીમાં હોય છે. અંગ્રેજીને આપણી જાણકારી અને સમજને ખાલી અભિવ્યક્ત કરવાની ભાષા બનાવવાની છે. સમજવું જોઈએ કે અંગ્રેજીનું સ્થાન ભલે દુનિયામાં મોટું હોય, પરંતુ દુનિયા અંગ્રેજી કરતાં ઘણી મોટી છે. માટે આપણે શિક્ષણમાં અંગ્રેજીના ઉચિત સ્થાન વિશે સ્વસ્થતાથી વિવેકપૂર્વક વિચાર કરવો જોઈએ. અંગ્રેજીને વધુ પડતું મહત્વ આપી દઈને શિક્ષણના આપણા સમગ્ર આયોજનમાં ખલેલ પડવા દેવી જોઈએ નહીં. અંગ્રેજીને સ્થાન હોય, પણ તે પ્રમાણસરનું જ. જો ગુજરાતમાં ગુજરાતી પરિવારમાં ઉછરીને ગળથૂથીમાંથી ગુજરાતી બોલનાર ગુજરાતીમાં નબળો પડે તો કેમ ચાલે.. એસ.એસ.સી અને એચ.એસ.સીમાં ગુજરાતીમાં નાપાસ થનાર વિદ્યાર્થીને શું કહી શકાય. ગુજરાતી સાથે સ્નાતક થનાર આપણા યુવક અને યુવતીઓમાંથી કેટલા લોકો શુદ્ધ ગુજરાતી બોલી કે લખી શકે છે એ એક સંશોધનનો વિષય છે.

એકાંતમાં ધ્યાનાભિમુખ થવું જરૂરી છે. પ્રારંભમાં સાધક જ્યારે એકાંતમાં બેસે છે ત્યારે સંસ્કારવશ મનમાં વિકલ્પો અને વિચારોનો ભારે કોલાહલ ઊઠે છે. એ વિકલ્પ કે વિચારો કેવળ અશુભ જ હોતા નથી. તેમાં આંશિક શુભવિચારધારા પણ હોય છે. તેની પ્રયત્નપૂર્વક શુભાશુભ વિચારોની ગૌણતા કરી જ્ઞાનની મુખ્યતા રહે તેવો પ્રયાસ કરવો. જ્ઞાનધારા વડે ચિત્ત સ્થિરતા પામે છે. તેવો અનુભવ અવશ્ય થાય છે. આ સાધકનું અંતરંગ છે. જો આત્મવિચાર કે તત્ત્વચિંતનનો પ્રયાસ જ ન થાય તો ધ્યાનદશાના ક્રમનો પ્રારંભ જ શક્ય ન બને. સાધક આત્મલક્ષે પુરુષર્થ વડે આગળ વધતો જાય છે.

મહાવીર પ્રભુનો ઉપદેશ છે કે સાધુ સાધક વિવેકથી બેસે, વિવેકથી ઊઠે; વિવેકથી ચાલે, વિવેકથી બોલે, વિવેકથી આહાર લે, એમ સઘળી ક્રિયાઓ વિવેકપૂર્વક કરે. વિવેકનો અર્થ કેવળ 'આ કરવું અને આ ના કરવું.' તેટલો મર્યાદિત નથી. વિવેક એટલે સતત આત્મજાગૃતિ. પરમાર્થમાર્ગમાં વિવેકનું સ્થાન ઘણું મહત્ત્વનું છે. સત્યાસત્યની, આત્મા અનાત્માની એટલે કે જડચેતનની યથાર્થ સમજ તે વિવેક છે. જીવનસાધનામાં વિવેક વડે સાધક પરમાર્થ માર્ગને સરળતાથી સાધી શકે છે.

સામાયિકમાં સાધક આંતરબાહ્ય સમતુલા જાળવે છે. સત્તામાં રહેલા દોષો, કર્મોનો નાશ થાય છે અને નવા દોષોને અટકાવે છે. આમ

આંતરબાહ્ય સમતુલા સાધતા સાધતા સાધક સામાયિકની શુદ્ધ પ્રક્રિયાથી જીવન પરમવિશુદ્ધ કરે છે. કેવળ દેહને દમવાથી કે મનને દબાવવાથી બંધનમુક્ત થવાતું નથી. સૂક્ષ્મ મન સક્રિય છે ત્યાં સુધી પ્રમાદવશ વાસનાવૃત્તિઓ ઊઠશે. પરંતુ ધ્યાન દ્વારા ચિત્તની એકાગ્રતા દ્વારા સૂક્ષ્મ મનને જાણી શકાય છે. મનને શાંત કરી શકાય છે તે પછી નિર્વિકલ્પતાનો કંઈક અંશે અનુભવ થાય છે. જ્ઞાનીને આ અનુભવ વારંવાર થાય છે. સતત દીર્ઘકાળના અભ્યાસ વડે સાધકને ક્વચિત્ કે ભૂમિકા અનુસાર એવો અંશ અનુભવમાં આવે છે.

ધ્યાનમાર્ગ એ શુદ્ધાત્માને પ્રગટ કરવાનો માર્ગ છે. નિજસ્વરૂપને અનુભવવાનો માર્ગ છે. ધ્યાનસાધના આવરણયુક્ત વર્તમાન આત્માની દશાને નિરાવરણ કરવાનો શુદ્ધિમાર્ગ છે. આહારવિહાર અને આસનથી કાયાશુદ્ધિ થાય છે. મૌન દ્વારા વચનશુદ્ધિ થાય છે. સંયમ ને તપ દ્વારા મનશુદ્ધિ સધાય છે. આમ મન, વચન, કાયા-ત્રિકરણયોગે શુદ્ધિ થવી સાધનાનું હાર્દ છે. આધિ, વ્યાધિ, ઉપાધિ આ ત્રિવિધ તાપ સમાધિથી શમે છે. સાધક સમાધિમાં જઈ શકે છે. ધ્યાન તે દિશાનો અભિગમ છે. ધ્યાનથી અંતરનું સંશોધન થાય અહમ્ ઓગળે છે. અહમનું વિસર્જન થઈ આત્મા અર્હમ-પરમાત્મા બને છે! ધ્યાનમાર્ગની સિદ્ધિમાં પ્રારંભથી અંત સુધી આત્મસંશોધન અને આત્મચિંતન વિચાર એ ઉત્તમ સાધન છે...ઓમ...

અને તેના પર કોમેન્ટ લખવા માટે જ સોશિયલ મીડિયા એકાઉન્ટનો ઉપયોગ કરે છે. તેથી વ્યવસાયકારોએ વ્યવસાયને લગતા સામાન્ય ફોટાની જગ્યાએ પ્રોફેશનલ ફોટા ઉમેરવાનો અભિગમ અપનાવવો જોઈએ. ફોટાને વ્યવસ્થિત રીતે એડિટ કરવા જોઈએ, જેનાથી દરેક વ્યૂઅર્સ માટે તે આઈ કેચિંગ હોય. વધુમાં પોસ્ટને પર્સનલાઈઝ કરવા માટે બધા જ વિકલ્પોનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ. જેમકે ફિલ્ટર ઉમેરી શકો છો, અન્ય વપરાશકર્તાઓને ટેગ કરી શકો છો, કેપ્શન લખી શકો છો, લોકેશન ઉમેરી શકો છો અને સાથે પોસ્ટ પરની કોમેન્ટને પણ એનેબલ ડિસેબલ કરી શકો છો.

૨. સ્ટોરીઝનો ઉપયોગ કરવા હિતાવહ

સોશિયલ મીડિયા પરની લોકપ્રિય સુવિધા એટલે સ્ટોરીઝ છે. જેમાં ફોટા અને વીડિયો પોસ્ટ કર્યા પછી ૨૪ કલાક પછી અદૃશ્ય થઈ જાય છે. હંમેશા વ્યવસાયના મહત્વને સમજાવતી આકર્ષક અને રચનાત્મક વાર્તાઓ સ્ટોરીઝ પર મૂકવી જોઈએ. સ્ટોરીઝમાં હેશટેગ્સ લાક્ષણિકતાનો ઉપયોગ કરવો પણ એટલો જ અગત્યનો છે. પોતાની પ્રોડક્ટને લગતા પોપ્યુલર હેશટેગ્સને સર્ચ એન્જિન પરથી શોધીને હંમેશાં ઉપયોગમાં લેવા જોઈએ. વધુમાં ગ્રાહકોની અભિરુચિ જાણવા માટે પોલ અને પ્રશ્નોનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ. જેનાથી યૂઝર્સ સાથે વાતચીત કરી શકાય અને તેમનો પ્રતિસાદ પણ મેળવી શકાય છે. બ્રાન્ડ તરફ ગ્રાહકોનું ધ્યાન દોરવાની બીજી એક રીત સ્ટોરીઝ હાઈલાઈટ્સ

છે, જેને વ્યવસાયકાર દૂર ન કરે ત્યાં સુધી તે સોશિયલ મીડિયા હેન્ડલના પ્રોફાઇલ પર જ રહે છે.

૩. લાઈવ વીડિયોઝને સ્ટ્રીમ કરો

પ્રોડક્ટ કે સેવાને લગતી માહિતી ગ્રાહકો કે ફોલોઅર્સને આપવા માટે સ્ટ્રીમિંગ કન્ટેન્ટ સાથે નિયમિત રીતે લાઈવ વીડિયો સ્ટ્રીમ કરો અને સાથે સાથે મહત્તમ ફોલોઅર્સ ધરાવતા સોશિયલ મીડિયા પ્લેટફોર્મ પર જ લાઈવ સ્ટ્રીમ કરવું વધારે હિતાવહ છે. વધુમાં ગ્રાહકો કે ફોલોઅર્સ સાથે લાઈવમાં જ તેમની સાથે પ્રશ્નોત્તરી કરો અને સંતુષ્ટ થાય તેવા જવાબ આપો. એક વાર લાઈવ વીડિયો સમાપ્ત થાય પછી તે અમુક સોશિયલ મીડિયા સ્ટોરીઝમાં ૨૪ કલાક માટે રહે છે તેવી ગોઠવણ કરવી જોઈએ. જો તમે ઈચ્છો કે વીડિયો તમારા દરેક સોશિયલ મીડિયા એકાઉન્ટના ફીડ પર રહે, તો તે વીડિયોને આકર્ષક કવર સાથે અપલોડ કરી કરવો જોઈએ.

૪. અન્ય સોશિયલ મીડિયા વપરાશકર્તાઓ

અને માનવંતા ગ્રાહકો સાથે સંપર્કમાં રહો

કોઈપણ સોશિયલ મીડિયા પ્લેટફોર્મ પર ફોલોઅર્સ કે ફેન્ડ્સ સાથે સંકળાયેલા અને સંપર્કમાં રહેવું અત્યંત મહત્ત્વપૂર્ણ છે. જેમાં ફોલોઅર્સ દ્વારા કરવામાં આવેલી પોસ્ટને લાઈક કરવી, વધુ સારી પોસ્ટની પ્રશંસા કરવા માટે પોસ્ટ ઉપર કોમેન્ટ કરો. સાથે જ @નો ઉપયોગ કરી અન્ય યૂઝર્સને પોસ્ટમાં ટેગ કરો. કોઈ પણ ફોટો કે વિડિયો પોસ્ટ કરતાં પહેલાં સતત તમારા વ્યવસાય સાથે જોડાયેલા હોય તેવા યૂઝર્સને તેમની

પરવાનગી લીધા બાદ જ તેમને ટેગ કરો.

પ. જરૂરી હેશટેગ્સનો ઉપયોગ કરો

વપરાશકર્તાઓને સોશિયલ મીડિયા પ્લેટફોર્મ પર કોઈ પણ પ્રકારના કન્ટેન્ટને સરળતાથી શોધવામાં મદદ કરવા માટે હેશટેગ્સ એ સૌથી વધુ પ્રમાણમાં ઉપયોગમાં લેવાતી એક સરસ રીત છે. હેશટેગ્સમાં અક્ષરો અને સંખ્યાઓ સામેલ હોઈ શકે છે, પરંતુ તેમાં કોઈ પણ ખાસ ચિહ્નનો સામેલ હોઈ શકતાં નથી. બ્રાન્ડને અનુરૂપ જ યોગ્ય હેશટેગ્સનો ઉપયોગ કરવો આવશ્યક છે. હેશટેગ્સનો ઉપયોગ કરતી વેળાએ એ બાબતને ખાસ ધ્યાને રાખવી જોઈએ કે એક પોસ્ટ પર જે તે સોશિયલ મીડિયા પ્લેટફોર્મ વધારેમાં વધારે કેટલા હેશટેગ્સને ટેગ કરવાની મંજૂરી આપે છે, પરંતુ શક્ય તેટલા ઓછા અને પ્રભાવી અથવા જરૂરી હેશટેગ્સનો જ ઉપયોગ કરવો જોઈએ.

દ. શક્ય હોય તો સ્પોન્સર્ડ એડ્સ કરો

તમામ સોશિયલ મીડિયા પ્લેટફોર્મ પર સ્પોન્સર્ડ એડ્સ આપવાના વિકલ્પ ઉપલબ્ધ છે અને દરેક વ્યવસાયકારોએ વ્યવસાયને અસરકારક રીતે વધારવા માટે તે અનુસરવા જોઈએ. સાથે જ સ્પોન્સર્ડ એડ્સ કરતી વેળાએ જિઓ ફેન્સિંગ સુવિધાઓનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ. જેનાથી એ બાબતોને નિર્ધારિત કરી શકાશે કે વ્યવસાયકાર કયા વિસ્તારમાં એડ્સ આપવા માગે છે અને સાથે ટાર્ગેટ યૂઝર્સને ધ્યાનમાં રાખીને જ એડ્સ કરવાનો આગ્રહ રાખવો જોઈએ. જેનાથી એ બાબતને નિર્ધારિત કરી

શકાય છે કે તમારી એડ્સ કયા વયજૂથના સોશિયલ મીડિયા યૂઝર્સ સુધી પહોંચશે. વધુમાં મોટાભાગનાં સોશિયલ મીડિયા પ્લેટફોર્મ એડ્સ માટે ત્રણ પ્રકારનાં બંધારણોની સુવિધા પૂરી પાડે છે, તે પણ દરેક વ્યવસાયકારે જાણવું જોઈએ.

(૧) ફોટો એડ્સ : આ નિયમિત ફોટો પોસ્ટ્સ જેવું લાગે છે, પરંતુ ફોટો ઉપર સ્પોન્સર્ડ લેબલ લાગેલું હોય છે અને ફોટોની નીચે જમણા ખૂણામાં ધંધાકીય વધુ જાણકારી આપવા માટે ‘મોર બટન’ પણ ઉપલબ્ધ હોય છે. (૨) વીડિયો એડ્સ : ફોટો જાહેરાતોની જેમ આ નિયમિત વીડિયો પોસ્ટ્સ જેવી લાગે છે, પરંતુ વીડિયો પોસ્ટ્સની ટોચ પર પ્રાયોજિત સ્પોન્સર્ડ લેબલ લાગેલું હોય છે. (૩) કેરોયુઝલ એડ્સ : આ જાહેરાતો ફોટો જાહેરાતોની સમાન લાગે છે પરંતુ તેમાં એક કરતાં વધુ ફોટા એક જ એડ્સ હેઠળ દર્શાવી શકાય છે.

આમ, આ ત્રણેય પ્રકારનાં એડ્સ ફોર્મેટ્સ વપરાશકર્તાઓના ‘હોમ ફીડ્સ’ વિભાગમાં જ દેખાય છે. જ્યારે નીચે દર્શાવેલ આ એડ્સ ચાર મુખ્ય ઉદ્દેશોને સમર્થન આપે છે.

- (૧) વિવિધ પ્રકારના વીડિયો વ્યૂ, જેનાથી પ્રોડક્ટ જોનારાઓની આંખમાં જ ઘર કરી જાય.
- (૨) ધંધાકીય વેબસાઈટ પર ટ્રાફિક વધે છે.
- (૩) મોબાઈલ એપ્લિકેશન ઇન્સ્ટોલેશન્સ પણ વધે છે.
- (૪) ગ્રાહકોને પ્રોડક્ટ સંદર્ભે વધુ જાગ્રતતા કેળવી શકાય છે.

‘સહકાર’ પાક્ષિક અને ‘ગ્રામસ્વરાજ’ માસિકના જાહેરાતના દર

તા. ૧-૧૦-૨૦૧૬ થી

સહકાર પાક્ષિક	એકવાર	ત્રિમાસિક	છ માસિક	વાર્ષિક
૧. આખું પાન	૫,૦૦૦/-	૨૫,૦૦૦/-	૪૫,૦૦૦/-	૮૦,૦૦૦/-
૨. અડધું પાન	૩,૫૦૦/-	૧૬,૦૦૦/-	૩૦,૦૦૦/-	૫૦,૦૦૦/-
૩. પા પાન	૨,૫૦૦/-	૧૦,૦૦૦/-	૧૫,૦૦૦/-	૨૫,૦૦૦/-
૪. શુભેચ્છા	૧,૫૦૦/-	૮,૦૦૦/-	૧૨,૦૦૦/-	૨૦,૦૦૦/-

સહકાર પાક્ષિકમાં જાહેરાતના છુટક ભાવ : એક કોલમ સે.મી. રૂ. ૧૦૦/-

‘સહકાર’ વિશેષાંક

૧. ટાઈટલ પાન-૪	૩૦,૦૦૦/-
૨. ટાઈટલ પાન-૨, ૩	૨૦,૦૦૦/-
૩. આર્ટ પેપર ફોરકરલ	૧૦,૦૦૦/-
૪. અંદરનું આખું પાન	૫,૦૦૦/-
૫. અંદરનું અડધું પાન	૩,૦૦૦/-
૬. અંદરનું પા પાન	૨,૦૦૦/-

જાહેરાતોમાં બેંકોના સરવેયાં - બેલેન્સશીટ્સનો દર પાના દીઠ રૂ. ૭,૦૦૦/-

‘ગ્રામસ્વરાજ’ માસિક	એકવાર	વાર્ષિક
૧. ટાઈટલ પાન-૪	૫,૦૦૦/-	૫૦,૦૦૦/-
૨. ટાઈટલ પાન-૨, ૩	૪,૦૦૦/-	૪૦,૦૦૦/-
૩. અંદરનું આખું પાન	૩,૦૦૦/-	૩૦,૦૦૦/-
૪. અંદરનું અડધું પાન	૨,૦૦૦/-	૨૦,૦૦૦/-
૫. પા પાન	૧,૦૦૦/-	૧૦,૦૦૦/-
૬. શુભેચ્છા	૫૦૦/-	૫,૦૦૦/-

૮ માર્ચ - 'આંતરરાષ્ટ્રીય મહિલા દિવસ'

વિશ્વભરમાં દર વર્ષે ૮ માર્ચે મહિલા દિવસ ઉજવવામાં આવે છે. મહિલાઓની સામાજિક, આર્થિક, સાંસ્કૃતિક અને રાજકીય સિદ્ધિઓની ઉજવણી કરવા માટે આંતરરાષ્ટ્રીય મહિલા દિવસ તરીકે ઉજવવામાં આવે છે. મહિલા દિવસ લૈંગિક સમાનતા અંગેની જાગૃતતા ફેલાવવા અને સમાનતાના લક્ષ્યાંક હાંસલ કરવા માટે એજન્ડા અને કૉલ ટુ એક્શન પર પણ ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે. આ ધ્યેય મેળવવા માટે ઈવેન્ટ્સ અને અવેરનેસ કેમ્પેઇનનું આયોજન કરવામાં આવે છે. ૨૦મી સદીમાં અમેરિકન સમાજવાદી અને શ્રમિક ચળવળો સાથે મહિલા ક્રાન્તિ ઉદભવી હતી. તે સમયે મહિલાઓ કામકાજના કલાકો ઓછા કરવા, સમાન અને સારું વેતન તેમજ મતદાનના અધિકાર માટે લડતી હતી. પ્રથમ વખત મહિલા દિવસની ઉજવણી ૧૯૧૧માં કરવામાં આવી હતી. આ સમય દરમિયાન ઓસ્ટ્રિયા, ડેનમાર્ક, જર્મની અને સ્વિટ્ઝર્લેન્ડમાં મહિલાઓના અધિકારોને સમર્થન આપવા માટે ૧૦ લાખથી વધુ લોકોએ રેલીઓ કાઢી હતી. ત્યારથી તે મહિલાઓ માટે સમાનતાથી લઈને કાર્યસ્થળે મહિલાઓ સામે થતી હિંસા સુધીના મુદ્દાઓ પર પણ ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે. આંતરરાષ્ટ્રીય મહિલા દિવસને ૧૯૭૭માં સંયુક્ત રાષ્ટ્ર દ્વારા માન્યતા આપવામાં આવી હતી. ત્યારથી સંયુક્ત રાષ્ટ્રના સભ્યોએ આ દિવસને 'આંતરરાષ્ટ્રીય મહિલા દિવસ' તરીકે ઉજવવાનું શરૂ કર્યું.

ત્રણ રંગો આ દિવસનું પ્રતિનિધિત્વ કરે છે : આંતરરાષ્ટ્રીય મહિલા દિવસનું પ્રતિનિધિત્વ કરતા ત્રણ રંગો સફેદ, લીલો અને જાંબલી છે. મહિલા દિવસ અભિયાન મુજબ, સફેદ રંગ શુદ્ધતાનું પ્રતિનિધિત્વ કરે છે, લીલો રંગ આશાનું પ્રતિનિધિત્વ કરે છે અને જાંબલી રંગ ન્યાય અને ગૌરવનું પ્રતિનિધિત્વ કરે છે.

આંતરરાષ્ટ્રીય મહિલા દિવસ ૨૦૨૪ના વર્ષની થીમ શું છે ? : આ વર્ષની UNની થીમ આંતરરાષ્ટ્રીય મહિલા દિવસ ૨૦૨૪ની થીમ કાઉન્ટ હર ઈન : આર્થિક સશક્તીકરણ દ્વારા

લિંગ સમાનતાને વેગ આપવો છે. આ થીમ વૈશ્વિક સ્તરે લિંગ સમાનતા હાંસલ કરવામાં કેન્દ્રીય તત્વ તરીકે મહિલા આર્થિક સશક્તીકરણના મહત્વને રેખાંકિત કરે છે. મહિલાઓને કમાવવા, શીખવા અને નેતૃત્વ કરવાની સમાન તકો પૂરી પાડવાથી, સમગ્ર સમુદાયો વિકાસ કરી શકે છે. યુનાઈટેડ નેશન્સ દ્વારા કમિશન ઓન ધ સ્ટેટસ ઓફ વુમન માટે પ્રાધાન્યતા થીમ સાથે સંરેખિત, 'કાઉન્ટ હર ઈન' વિશ્વભરમાં મહિલાઓ અને છોકરીઓ માટે આર્થિક સમાવેશને વધારવાના માર્ગો શોધવા પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે. નોંધપાત્ર પ્રગતિ હોવા છતાં, મહિલાઓ હજુ પણ અર્થતંત્રમાં સમાન ભાગીદારી હાંસલ કરવામાં નોંધપાત્ર અવરોધોનો સામનો કરે છે.

આ થીમ મહિલાઓ અને છોકરીઓ માટે શિક્ષણ, રોજગારની તકો, નાણાકીય સેવાઓ અને સાક્ષરતાની સમાન પહોંચના નિર્ણાયક પાસાઓ પર ભાર મૂકે છે. લિંગ સમાનતા હાંસલ કરવા માટે મહિલાઓ અને છોકરીઓને તેમની ક્ષમતાઓ વિકસાવવા અને શીખવાની, કમાવાની અને નેતૃત્વ કરવાની તેમની ક્ષમતા વધારવા માટે સમાન તકો પૂરી પાડવામાં આવે તે સુનિશ્ચિત કરવું જરૂરી છે. આંતરરાષ્ટ્રીય મહિલા દિવસ ૨૦૨૪ એ વધુ સમાવિષ્ટ અને લિંગ-સમાન વિશ્વ તરફ પ્રગતિને વેગ આપવા માટે એક કૉલ ટુ એક્શન તરીકે સેવા આપે છે.

આંતરરાષ્ટ્રીય મહિલા દિવસ ૨૦૨૪ ઝુંબેશ થીમ : 'સમાવેશને પ્રેરણા આપો' રાખવામાં આવી છે. જ્યારે અમે અન્ય લોકોને મહિલાઓના સમાવેશને સમજવા અને મૂલ્ય આપવા માટે પ્રેરિત કરીએ છીએ, ત્યારે અમે એક બહેતર વિશ્વની રચના કરીએ છીએ. અને જ્યારે મહિલાઓ પોતે પણ સામેલ થવા માટે પ્રેરિત થાય છે, ત્યારે ત્યાં સંબંધ, સુસંગતતા અને સશક્તીકરણની ભાવના હોય છે. IWD 2024 #InspireInclusion અભિયાનનો ઉદ્દેશ સામૂહિક રીતે મહિલાઓ માટે વધુ સમાવિષ્ટ વિશ્વ બનાવવાનો છે.

Publisher, Printer & Editor : Dr. Rajendra C. Trivedi

Owner : Gujarat State Co-operative Union, 'SAHYOG', Relief Road, Ahmedabad-380 001.

Published From : Gujarat State Co-operative Union, 'SAHYOG', Relief Road, Ahmedabad-380 001.

Printed at : Reliable Art Printery (Ahmedabad) Pvt. Ltd., 301, 3rd Floor, Punit Plaza,

B/h. Navgujarat College, Off. Ashram Road, Ahmedabad-380014. Gujarat